

10.33537/sobild.17.1.1815599

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 01.11.2025
Kabul edildiği tarih: 24.12.2025
Araştırma Makalesi

Article Info

Date submitted: 01.11.2025
Date accepted: 24.12.2025
Research Article

II. ABDÜLHAMİD'İN DANIŞMANLARINDAN EBU'L-HÜDA ES-SAYYADI'NİN PERSPEKTİFİNDEN OSMANLI ORTADOĞUSU: SİYASET VE STRATEJİLER

THE OTTOMAN MIDDLE EAST FROM THE PERSPECTIVE OF EBU'L-HUDA AL-SAYYADI, ONE OF ABDULHAMID II'S ADVISORS: POLITICS AND STRATEGIES

Recep KILIÇ

Doktor, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul,
krecep2009@gmail.com

Anahtar sözcükler

II. Abdülhamid, Ebu'l-Hüda es-Sayyadî, Panislamizm, Osmanlı Ortadoğu Siyaseti, Rifâiyye Tarikatı

Keywords

Abdülhamid II, Middle Eastern Policy, Ebu'l-Hüda es-Sayyadî, Pan-Islamism, Ottoman Empire, Rifâiyya Order.

Öz

Bu makale, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu (Arap Yarımadası) siyasetinin oluşumunda Ebu'l-Hüda es-Sayyadî'nin oynadığı çok katmanlı rolü incelemektedir. Çalışmanın amacı, literatürde çoğunlukla biyografik yönü ve saray içi nüfuzuyla anılan Ebu'l-Hüda'yı, devletin bölgesel politikalarının şekillenmesinde etkili bir "aracı" ve "meşruiyet üretici aktör" olarak konumlandırmaktır.

Makale, dönemin basın kaynakları, arşiv belgeleri, bölgeye dair yerli ve yabancı literatür, hatıratlar/tanıklıklar ve Ebu'l-Hüda'nın kendi eserlerini temel alarak, nitel bir doküman analizi gerçekleştirmektedir. Elde edilen bulgular, Ebu'l-Hüda'nın yalnızca tarikat merkezli bir dini otorite olmadığını; tayin ve atama mekanizmalarındaki etkisi, yerel liderlerle kurduğu ağlar, Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Hicaz gibi kriz bölgelerine yönelik danışmanlıkları ve hilafet eksenli eserleri aracılığıyla II. Abdülhamid'in Panislamizm stratejisini sahada görünür kıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak çalışma, Ebu'l-Hüda'nın dini otoriteyi siyasal meşruiyet üretiminde işlevselleştirdiğini; Panislamcı siyasetini hilafet merkezli bir sadakat diline dönüştürerek II. Abdülhamid'in bölgesel stratejilerine katkı sunduğunu; ancak tayinler, nişan ve rütbe dağıtımı ile yerel liderlerle kurduğu patronaj ilişkileri üzerinden kişisel nüfuz arayışları nedeniyle eleştirilene de konu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çift yönlü durum, dönemin Osmanlı Ortadoğu siyasetinin yalnızca merkezi irade üzerinden değil, bireysel aktörlerin aracılığıyla yürütülen esnek ve yerelci mekanizmalarla işlediğini göstermektedir. Ayrıca makale, Osmanlı'nın Panislamcı stratejilerinin sahada nasıl uygulandığını, bu uygulamanın sınırlarını ve Ebu'l-Hüda es-Sayyadî'nin bu süreçteki belirleyici fakat tartışılabilir katkısını görünür kılarak literatüre yeni bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Abstract

This article examines the multifaceted role of Ebu'l-Hüda es-Sayyadî in shaping the Ottoman Empire's Middle Eastern (Arabian Peninsula) policy during the reign of Sultan Abdulhamid II. The study aims to position Ebu'l-Hüda—who is often portrayed in the literature primarily through his biographical background and influence within the palace—as an intermediary and a "legitimacy-producing actor" who played a significant role in the formation of the empire's regional policies.

The article conducts a qualitative document analysis based on contemporary press sources, archival materials, local and foreign literature on the region, memoirs/testimonies, and Ebu'l-Hüda's own writings. The findings reveal that Ebu'l-Hüda was not merely a religious authority centered on the Sufi order; rather, through his influence over appointment mechanisms, his networks with local leaders, his advisory roles in crisis regions such as Iraq, Syria, Lebanon, Yemen, and the Hejaz, and his writings focused on the caliphate, he rendered Abdulhamid's Pan-Islamist strategy visible in practice.

The study concludes that Ebu'l-Hüda functionalized religious authority as a means of producing political legitimacy, transforming Pan-Islamic policy into a caliphate-centered language of loyalty, thereby contributing to Abdulhamid's regional strategies. However, it also demonstrates that his involvement in appointments, the distribution of decorations and ranks, and patronage relations with local leaders led to criticisms of personal ambition and influence. This dual condition indicates that Ottoman Middle Eastern politics of the period operated not solely through central authority but also through flexible and localized mechanisms mediated by individual actors. Furthermore, the article offers a new analytical framework to the literature by revealing how the Ottoman Pan-Islamist strategies were implemented in practice, their limitations, and Ebu'l-Hüda es-Sayyadî's decisive yet controversial contribution to these processes.

Giriş

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun politik, stratejik ve dini boyutlarda önemli dönüşümlere sahne olduğu bir dönemdir. 1876-1909 yıllarını kapsayan bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin özellikle Ortadoğu'ya, özellikle Arabistan/Arap Yarımadası bağlamında, yönelik siyasetinde, imparatorluğun merkezi otoritesini güçlendirme, Batılı güçlerin etkisini sınırlandırma ve Panislamizm politikası çerçevesinde Müslüman dünyasının liderliğini pekiştirme çabaları öne çıkmıştır. Bu dönemde, Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen, Irak ve diğer stratejik bölgelerde Osmanlı otoritesini korumak için yerel liderlerle yakın ilişkiler kurulmuş, demiryolu projeleri gibi modernleşme hamleleri gerçekleştirilmiş ve diplomatik araçlarla iç ve dış tehditlere karşı çözümler üretilmeye çabalanmıştır.

Bu bağlamda, II. Abdülhamid'in politikalarının önemli bir figürü olarak öne çıkan ve Halep'e bağlı Maarretünnu'mân bölgesindeki Han-ı Şeyhun köyünden olan (Butrus, 1995, s.375-405) Ebu'l-Hüda es-Sayyadi (Pears, 1916, s.234; Mahmud Nedim Bey, 2001, s.35-45; Ziya Şakir, 1943, s.262-265), Osmanlı yönetimindeki etkinliği ve padişah üzerindeki nüfuzu bakımından en önemli müşavirlerden biridir (*Hilafet Gazetesi*, 1902, s.2). II. Abdülhamid tarafından zeki bir danışman olarak tanınan ve II. Abdülhamid ile aynı tarikata mensup olan Ebu'l-Hüda, yönetimdeki nüfuzuyla öne çıkmış ve özellikle Ortadoğu meselelerinde padişahın en etkili danışmanlarından biri olmuştur (Osmanoğlu, 1984, s.25-26; Mizancı Mehmed Murad, 1997, s.103-104). Ebu'l-Hüda, Osmanlı'nın Ortadoğu siyasetinde hem dini hem de siyasi bir aktör olarak, halifelik makamının otoritesini güçlendirme, Osmanlı'nın bölgedeki etkisini artırma ve Batılı güçlerin nüfuzuna karşı koyma gibi kritik görevler üstlenmiştir. Arabistan Yarımadası'ndaki aşiret liderleriyle kurduğu ilişkiler, Rıfaiyye tarikatı üzerinden yürüttüğü etkiler ve Osmanlı yönetimine sunduğu kapsamlı raporlar, dönemin Osmanlı Ortadoğu'sunun siyasetinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin Arap Yarımadası'na yönelik siyasetlerinin belirlenmesinde, Ebü'l-Hudâ es-Sayyâdî'nin oynadığı rolü ve etkisini ortaya koymaktır. Literatürde Ebü'l-Hüdâ'nın hayatı, eserleri ve saray içerisindeki nüfuzu üzerine çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte (Varol, 2004; Küçükçelebi, 2015), onun devletin bölgesel politikalarının şekillendirilmesindeki konumunu merkeze alan araştırmalar sınırlı kalmıştır. Bu makale, Ebü'l-Hüdâ'yı biyografik bir figür olarak ele almaktan ziyade, Osmanlı Devleti'nin Arap coğrafyasına yönelik siyasal stratejilerinin şekillenme sürecinde üstlendiği aracılık ve temsil işlevleri üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Ebü'l-Hüdâ'nın Osmanlı Ortadoğu siyasetinde belirli bağlamlarda etkili

olmuş bir aktör olarak nasıl konumlandığını incelemektedir. Böylece makale, Ebü'l-Hüdâ'nın faaliyetlerini, dönemin meşruiyet söylemleri ve merkez-taşra ilişkileri çerçevesinde ele alarak, Osmanlı siyasal pratiği içindeki rolünü sınırlılıkları ve etkileşim ağlarıyla birlikte analiz etmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışma, arşiv belgeleri, hatıratlar ve çağdaş anlatılar arasındaki söylemsel ve siyasal gerilimleri dikkate alan nitel bir tarihsel analiz yaklaşımını benimsemektedir. Özellikle Ebü'l-Hüda es-Sayyadi'ye ilişkin muhalif ve taraftar anlatılar, dönemin siyasal rekabetleri bağlamında eleştirel bir okumaya tabi tutulmuş; aktörün rolü, tekil belirleyicilik atfetmekten kaçınılarak, aracı ve bağlamsal bir çerçevede değerlendirilmiştir.

Bu makalede "Ortadoğu" kavramı, Arabistan coğrafyasını da içeren ancak onunla sınırlı olmayan bir Osmanlı siyasal etki alanını tanımlamak üzere, analitik bir çerçeve olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı'nın Ortadoğu Politikaları ve Ebu'l-Hüda'nın Rolünü Anlamaya Yönelik Bir Çerçeve

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1876-1909 yılları arasını kapsayan, Arap vilayetleri bağlamında Ortadoğu siyasetinde stratejik değişiklikler yaptığı bir dönemdir. Bu süreçte Osmanlı, hem iç politikada güç kazanmak hem de dış tehditlere karşı bölgesel ve küresel varlığını sürdürmek amacıyla çeşitli diplomatik ve stratejik adımlar atmıştır. Bu dönemde Osmanlı'nın Arabistan coğrafyasına yönelik siyaseti, bölgenin stratejik konumunu güçlendirme, Osmanlı'nın merkezi otoritesini koruma ve Batılı güçlerin özellikle İngiltere'nin bölgedeki etkisini sınırlandırma ekseninde şekillenmiştir.

II. Abdülhamid'in dünya çapındaki İslami liderlik iddiasını içeren Hilafet politikası kapsamında, Hicaz'daki kutsal mekânların koruyuculuğu siyasetiyle (Deringil, 2002, s.26) İslam birliğine yaptığı vurgu, hem içeride otoriteyi pekiştirme hem de dışarıda başta İngiltere olmak üzere, Fransa ve Rusya gibi Müslüman tebaya sahip büyük güçlerin nüfuzuna karşı bir denge unsuru oluşturma amacına hizmet ediyordu. Bu politika sayesinde, hem Arap Yarımadası'ndaki aşiretler hem de Hindistan, Kuzey Afrika ve Kafkasya gibi farklı sömürge ve etki alanlarındaki Müslüman topluluklar üzerinde Osmanlı'nın nüfuzunu artırmak hedeflenmiştir. II. Abdülhamid, bu nüfuz ve hamilik politikasını desteklemek amacıyla demiryolu projelerine özel önem vermiştir.

Bu bağlamda, Osmanlı'nın Arap Yarımadası'na tam anlamıyla hükmedebilmesi için iki büyük ulaşım yolunu kontrol altına alması gerekiyordu. Bunlardan biri Kızıldeniz kıyısında, dağlık arazinin eteğindeki sahil şeridinden geçer ki burada mukaddes şehirler (Mekke-Medine), güney istikametinde de San'a ve Aden kentleri

bulunur. Bu yol, Mısır, Suriye ve Anadolu'dan gelen hacıların Kâbe'ye gitmek için izledikleri yoldur. Diğer yol ise, Necid'den geçtikten sonra ikiye ayrılır; biri Bağdat'a ve Mezopotamya'ya, öteki de Basra Körfezi'nin kıyısına ulaşır (Imbert, 2007, s.72-73). Bundan dolayı Osmanlı, yarımada egemen olabilmek için bu iki büyük yola yönelik politikalar üretmeye çalışmıştır.

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı yönetiminin Arap vilayetlerine yönelik diğer bir nüfuz politikası yerel liderlerle yakın ilişkiler kurarak bu liderleri Osmanlı yönetimi altında tutmak olmuştur. Bu politikanın somut ve dikkat çekici örneklerinden biri, Osmanlı siyasal geleneğinde genellikle yalnızca Mekke şeriflerine uygulanan bir meşruiyet ritüeli olan hilat giydirmeye pratığının, 1885 yılında Arabistan'daki nüfuzlu bir yerel güç odağı olan Şeyh İbn Reşid'e teşmil edilmesidir. Bu uygulama, Osmanlı merkezî idaresinin, Arabistan'daki yerel aktörlerle ilişkilerini yalnızca idarî değil, aynı zamanda sembolik egemenlik ve meşruiyet üretimi üzerinden de düzenlemeye çalıştığını göstermektedir. Ayrıca yerel ileri gelenler, İstanbul'a davet edilerek çeşitli şekillerde taltif edilmiştir. Ayrıca, bu yumuşak ve ılımlı politika araçları etkili olmadığında, 'Nasihat Heyetleri' (heyet-i nasiha) adı verilen ikna komisyonları bölgeye gönderilirdi (Deringil, 2002, s.23). Bu politikalar çerçevesinde, II. Abdülhamid'in Arap Vilayetleri üzerindeki Osmanlı etkisini güçlendirmek amacıyla kurduğu Mekteb-i Aşiret, 1892 yılında Arap, Kürt ve daha sonra Arnavut ileri gelenlerinin çocuklarına Osmanlı yönetimine bağlılık kazandırmak amacıyla açılmıştır. Bu yöntemle, bölgedeki Arap şeyhleri ve Kürt liderlerinin çocukları Osmanlı eğitim kurumlarında yetiştirilerek Osmanlı kültürü ve değerlerine olan bağlılıkları artırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, İngiltere'nin Arap Yarımadası'nda artan etkisini dengelemek amacıyla önemli bir araç olarak tasarlanmıştır (Deringil, 2002, s.115).

II. Abdülhamid, Irak ve Yemen gibi uzak ve yönetimi zor bölge halklarının ihtiyaç ve kabiliyetlerine göre yerel yönetimlerde esneklik sağlamayı hedeflemiştir. Ancak merkezin tam hâkimiyetini sağlamak yerine, aşiret liderleri ve dini önderler gibi yerel güç odaklarını Osmanlı otoritesiyle uyumlu hale getirmek esas alınmıştır. Özellikle Ha'il ve Necid gibi bölgelerdeki İbn'ür-Reşid ve İbn Suud gibi güçlü yerel liderlerle yakın ilişkiler kurulmuş, hediye ve unvanlar verilerek sadakatleri kazanılmıştır (Tahsin Paşa, 2021, s.200-201). Bu politikalar, Arap eyaletlerinde yerel şeyhlerin ve eşrafın desteğini kazanmak ve Osmanlı hanedanına bağlılığı güçlendirmek amacıyla uygulanmıştır.

Osmanlı, Arap Yarımadası'nın güney sınırlarında olan Yemen ve Hadramut gibi stratejik bölgelerde ise, merkezî otoritesini sağlamlaştırmak ve bölgedeki İngiliz etkisini sınırlandırmak amacıyla yoğun bir politika yürütmüştür. Yemen'deki iç karışıklıklar ve yerel aşiretlerin Osmanlı yönetimine karşı direnişi,

Osmanlı'nın bu bölgede doğrudan bir müdahale ve sıkı bir kontrol sağlaması gerektiğini göstermiştir. Bu çerçevede, Osmanlı idaresi, Mekke Emiri'nin yanı sıra diğer yerel liderleri görevlendirerek yerel aşiretlerle iş birliği yapmayı tercih etmiştir. Böylece, doğrudan müdahaleden ziyade, yerel liderler aracılığıyla bölgedeki kontrolünü pekiştirmeyi amaçlamıştır. Bölgedeki İngiliz varlığı, özellikle Aden'deki İngiliz nüfuzu Osmanlı tarafından stratejik bir tehdit olarak algılanmıştır (Farah, 2002, s.52-57). Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla (1869) birlikte Yemen, yeni ticaret ve güç koridorunda bir kontrol merkezi durumuna gelmiştir. Bu durum Arap Yarımadası'nı (Ceziret-ül Arap) siyasi ve ekonomik anlamda Uluslararası siyasetin merkezine taşımıştır (Kılıç, 2025, s.1). Ahmet Muhtar Paşa'nın da belirttiği üzere, Avrupa'nın büyük güçleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nin de bölgeye olan ilgisi Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla artmıştır (Ahmed Muhtar Paşa, 1996, s. 75).

Bu politik çerçevenin uygulanmasında merkez ile Arabistan'daki yerel güç odakları arasında aracılık yapabilecek, hem dinî meşruiyet hem de siyasal temsil kapasitesine sahip aktörlere ihtiyaç duyulmuştur. Ebû'l-Hüda bu bağlamda, yalnızca saray çevresinde etkili bir dinî şahsiyet olarak değil, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı'nın Arabistan siyasetine yön veren sembolik ve söylemsel araçların dolaşıma sokulmasında işlev gören özgül bir aracı aktör olarak öne çıkmaktadır.

Dini Otoriteden Siyasi Nüfuza

Son Osmanlı Yemen Valisi (Hicaz'ın eski mutasarrıfı) Mahmud Nedim Bey, Ebu'l-Hüda'nın Sultan Abdülhamid üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ve bu etkinin Yemen, Hicaz ve Trablusgarp hariç Osmanlı İmparatorluğu'nun Araplarla meskün diğer bölgelerine kadar nüfuz ettiğini belirtir (Mahmud Nedim Bey, 2001, s.36-37). Bu tespit, Ebu'l-Hüda'nın nüfuzunun yalnızca saray içi bir konuyla sınırlı kalmadığını (Ziya Şakir, 1943, s.267), imparatorluğun geniş Arap coğrafyasına yayıldığını göstermektedir (Mahmud Nedim Bey, 2001, s.36-37,67). II. Abdülhamid'in karar alma süreçlerinde Ebû'l-Hüda'nın nüfuzu belirleyici tek unsur olmamakla birlikte, göz ardı edilebilir bir etki de değildir (Demiroğlu, 1955, s.17). Bu durum, Ebu'l-Hüda'nın Osmanlı siyasetinde doğrudan karar verici değil; fakat yönlendirici bir aktör olarak rol aldığını ortaya koymaktadır.

Ebu'l-Hüda'nın İstanbul'daki etkisi özellikle tarikat ağları ve bürokrasi üzerinden hissedilmiştir. Örneğin Osmanlı yönetimi, Şii bölgelerinde nakib atamalarını yalnızca Sünni adaylardan yapmakla kalmamış; aynı zamanda bu görevlere çoğunlukla Ebu'l-Hüda'nın lideri olduğu Rifâiyye tarikatına mensup isimleri yerleştirmiştir (Eich, 2003, s.145). Bu tercih, II. Abdülhamid'in Şii bölgelerinde doğrudan mezhepsel müdahaleden kaçınarak, göçebe ve yarı-göçebe unsurlarla temas kurabilen Sünni tarikatları idari ve toplumsal aracı olarak kullanma stratejisiyle

örtüşmekteydi (Eich, 2003, s.150). Dolayısıyla Rifâiyye, yalnızca bir dini örgütlenme değil, devletin toplumsal düzenleme ve kontrol politikalarında işlevsel bir kanal hâline gelmiştir.

Suriye, Irak ve Rifâiyye'nin merkezi olan Hicaz bölgelerinden sorumlu danışman olan Ebu'l-Hüda'nın (Landau, 1990, s.71), nüfuzunun bir başka boyutu, atama mekanizmaları üzerindeki etkisinde görülür (*Mizân*, 1897, s.4; Mahmud Nedim Bey, 2001, s.37). Cebel-i Dürüz (Cebel-i Dürzi) Islahat Müfettişi Seyit Abdülmecid Hulusi, Arabistan'daki birçok vilayetin yalnızca Ebu'l-Hüda'nın veya rakibi Ahmet İzzet (Holo) Paşa'nın nüfuz alanları haline geldiğini belirtir. Bu iki isim, rütbe ve nişan dağıtımı yoluyla halkın ileri gelenlerini kendi yanlarına çekmeye çalışıyor, Babialî'nin zaafalarını kullanarak memur atamalarını yönlendiriyorlardı. Bu bağlamda Yemen'e atanan Haririzade Seyyid Mehmed Efendi veya Tartus'a tayin edilen Reşid Yahya Efendi gibi örnekler, Ebu'l-Hüda'nın doğrudan tavsiyesiyle padişaha arz edilmiştir (BOA, Y.EE 14/146/01; Özzorluoğlu, 2011, s.54-56). Bu gözlem, Osmanlı bürokrasisinin merkezi otoriteden koparak kişisel nüfuz ağlarının kontrolüne açık hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Ancak bu uygulamalar, devletin kurumsal işleyişi açısından ciddi sorunlar doğurmuştur. Islahat Müfettişi Seyit Abdülmecid Hulusi, söz konusu memurların bağlı oldukları nüfuz çevresinin etkisi altında hareket ettiklerini, bunun da yerel otoriteyi zayıflatarak halk arasında anlaşmazlıklara yol açtığını rapor etmiştir. Çözüm olarak bu memurların Anadolu ve Rumeli'ye kaydırılması gerektiğini önermesi (BOA, Y.EE 14/146/01), Ebu'l-Hüda'nın etkisinin devlet bürokrasisinde “olağan dışı” görüldüğünü gösterir. Benzer eleştiriler basında da yankı bulmuş, Balkan Gazetesi Ebu'l-Hüda'nın nüfuzunu “tüm Osmanlı topraklarını ele geçirme tehlikesi” olarak resmetmiştir (*Balkan (Filibe) Gazetesi*, 1906, s.3). Bu tepkiler, Ebu'l-Hüda'nın bir yandan Osmanlı idaresinin boşluklarını doldurduğunu, öte yandan şahsi çıkar peşinde koşan bir figür olarak algılandığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte, Sultan Abdülhamid ve Ebül-Hüdâ Efendi'nin müteşeddît muhalifi Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, Ebül-Hüdâ Efendi'nin yalnızca dini otoriteye dayalı bir danışman değil, aynı zamanda devlet bürokrasisine müdahalede bulunan bir aktör olarak da öne çıktığını (Özzorluoğlu, 2011, s.29-31) belirtmekteydi. Bu bağlamda Lazkiye'de halkın talebiyle Mehmet Kemal Bey'e rütbe verilmesi (BOA, Y.EE 14/157/2; Ali Said, 1994, s.91) ve bölgedeki eğitim kurumlarının açılmasına aracılık etmesi, onun yerel halkla devlet arasında aracılık yapan bir aktör rolü üstlendiğini de ortaya koyar (BOA, Y.MTV. 67-104-1). Benzer şekilde Kerkük ve Süleymaniye'de askerlik yükümlülüğünün yerel koşullar gözetilerek uygulanmasına yönelik girişimlerde Ebül-Hüda'nın aracı rol üstlenmesi ve Musul Valisi'nin de bu

uygulamayı doğrulaması, onun nüfuzunun devlet politikalarıyla uyumlu işlediği örneklerdendir (BOA, DH.MKT.2631-97). Ancak bu tür olumlu katkılar dahi, onun nüfuz alanını genişlettiği ve devleti kişisel ağları için kullandığı eleştirileriyle gölgelenmiştir.

Yemen örneği, Ebu'l-Hüda'nın nüfuzunun hem yapıcı hem de tartışmalı boyutlarını bir arada göstermektedir. 1904'te İmam Yahya Hamidüddin isyanının bastırılması için yapılan mülakatta Ebu'l-Hüda, nasihat heyetleri gönderilmesini ve bir fermanla isyancıların uyarılmasını önermiştir. Bu öneri, onun barışçıl çözüm arayışını ve dini otoriteyi diplomatik bir araç olarak kullanma isteğini gösterir (BOA, Y.PRK.AZJ. 52.67.1; Kuehn, 2011, s.178). Ayrıca, Yemen ayaklanması sırasında yaklaşık yüz kişilik kabile reislerini İstanbul'a davet eden II. Abdülhamid, Ebu'l-Hüda aracılığıyla kendilerine Arapça bir nutuk irad etmiştir (Osmanoğlu, 1984, s.25; Ziya Şakir, 1943, s.267). Nitekim 1898'de oğlu Hasan Halid'in başkanlığında Yemen'e gönderilen heyet (Farah, 2002, s.268-269) veya 1907'de Taiz halkına yazdığı mektup, nüfuzunun bölgesel çatışmaları yatıştırmaya da hizmet ettiğini kanıtlar (Barlak, 2013, s.169). Dolayısıyla Yemen örneği, Ebu'l-Hüda'nın hem kriz çözümünde dini otoritesini kullanma kapasitesini, hem de kişisel hırslarıyla eleştirilen yönünü açığa çıkarır. Bu ikili durum, onun nüfuzunun Osmanlı siyasetinde “çift yönlü” bir etki yarattığını gösterir.

Trablus ve Humus vakaları, Ebu'l-Hüda'ya yönelik toplumsal tepkilerin en sert yansıdığı örneklerdir. Sadaret'e gönderilen şikâyetlerde, adamlarının halka ve gayrimüslimlere kötü muamelede bulunduğu, yerel yöneticilerin bile baskı altında olduğu belirtilmiştir. Bazı şikâyetlerde ise onun “Sultan'dan daha güçlü” olduğuna dair bir algı oluştuğu dile getirilmiştir (BOA, Y.EE.KP.37-3619-2). Bedirhanzade ailesine yönelik baskılar, Ebül-Hüda'nın nüfuzunun uluslararası boyutlara taşınabilecek krizler yaratma potansiyelini de ortaya koymaktadır. Nitekim arşiv belgelerinde, Ebül-Hüda'nın adamlarının Bedirhanzade ailesine uyguladığı zulme karşı devlet tarafından kanunî bir işlem yapılmadığı takdirde, aile üyelerini kurtarmak amacıyla Bedirhanzadelerin eşlerinin yabancı sefirliklere başvuracaklarını bildirdikleri görülmektedir (BOA, Y.PRK.AZJ 37-82). Bu durum, yerel bir nüfuz çatışmasının Osmanlı yönetimi açısından diplomatik bir soruna dönüşme riskini açıkça göstermektedir..

Son olarak, en alt düzeydeki köy topluluklarına dahi nüfuz etmesi dikkat çekicidir. Resten Köyü'ndeki vakıf çiftliği meselesinde, tarikat postnişini Abdulfettah, vakıf gelirlerinin gecikmesinden doğrudan Ebu'l-Hüda'yı sorumlu tutmuştur (BOA, HR.TO.392.14.2.1). Bu örnek, onun Osmanlı idari sisteminde yalnızca yüksek siyasetle değil, yerel düzeydeki dini-sosyal işleyişle de iç içe olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Tüm bu örnekler, Ebu'l-Hüda'nın II. Abdülhamid döneminde dini bir şeyh olmaktan öte, Osmanlı'nın Ortadoğu (Arabistan/Arap Yarımadası) siyasetinde bürokratik, diplomatik ve toplumsal boyutlarda etkin bir nüfuz ağı kurduğunu kanıtlamaktadır. Ancak bu nüfuz, literatürde tartışıldığı gibi çift yönlü bir karakter taşımaktadır: bir yandan Osmanlı otoritesinin Arap coğrafyasında pekişmesine katkı sağlamış, öte yandan şahsi çıkar ve güç temerküzü iddialarıyla merkezi otoriteyi tartışmalı hale getirmiştir. Dolayısıyla Ebu'l-Hüda'nın Osmanlı siyaseti içindeki yeri, sadece bir "dini danışman" olarak değil, aynı zamanda Abdülhamid döneminin danışmanlık kurumunu ve devlet-toplum ilişkilerini dönüştüren kritik bir aktör olarak değerlendirilmelidir.

Ebu'l-Hüda'nın Osmanlı'nın Ortadoğu Siyasetinde Konumlanması

Osmanlıları İslam'ın kurtarıcıları olarak tanımlayan Ebu'l-Hüda es-Sayyadi (Karpas, 2001, s.194), yalnızca II. Abdülhamid'in yakın çevresinde yer alan bir danışman değil, aynı zamanda Osmanlı'nın Ortadoğu siyasetine yön veren bir "meşruiyet aktörü" olarak öne çıkmıştır. Onun kaleme aldığı yaklaşık iki yüzü aşkın eser, özellikle hilafet ve padişah otoritesini İslam dünyasında destekleme çabasının bir parçasıydı. Bu eserlerden *Da'ir-Reşad Li-Sebili'l-İttihad Ve'l-İnkıyad*, (Ebu'l-Hüda es-Sayyadi, 1909) II. Abdülhamid'in mutlak otoritesini İslam'a uygun bir yönetim biçimi olarak savunmuş, Arap coğrafyasında dile getirilen "Arap hilafeti" fikrine açık bir reddiye işlevi görmüştür (Derinçil, 2002, s.78-79). Benzer şekilde *En-Nefhatü'n-Nebeviyye fi Hizmeti'l-Hilafeti'l-Hamidiyyeti'l-Osmâniyye* adlı çalışması, padişaha bağlılığın dini ve toplumsal bir yükümlülük olduğunu vurgulayarak Osmanlı hilafetini tahkim etmeye yönelik güçlü bir söylem üretmiştir (Ebu'l-Hüda es-Sayyadi, 1909, s.161-201). Bu yazılı faaliyetler, Ebu'l-Hüda'nın Abdülhamid döneminde yalnızca bir tarikat şeyhi olarak değil, Osmanlı'nın Arap coğrafyasında otoriteyi pekiştirme stratejisinde rol oynayan entelektüel bir aracı olarak konumlandığını göstermektedir.

Ebu'l-Hüda'nın Osmanlı siyasetindeki rolü, yalnızca hilafet ve padişah otoritesini meşrulaştırmaya yönelik metinlerle sınırlı kalmamış; özellikle kriz bölgelerinde merkez adına arabuluculuk ve ikna faaliyetleri yürütmesiyle de görünür hâle gelmiştir. 1898'de oğlu Hasan Halid'in başkanlığında Yemen'e gönderilen heyet (Farah, 2002, s.268-269), bölgedeki dini duyarlılıkların Osmanlı yönetimi lehine kullanılmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu girişimler, Osmanlı'nın askeri yöntemleriyle dini-diplomatik yolların nasıl birleştirilmeye çalışıldığını ortaya koyar. Ancak muhalifler, bu faaliyetlerin çoğu zaman başarısız olduğunu ve Ebu'l-Hüda'nın nüfuzunu artırma gayesi taşıdığını ileri sürmüşlerdir. Böylece Yemen, onun hem arabulucu bir danışman hem de çıkar odaklı bir figür

olarak algılandığını gösteren çifte bir örnek niteliği kazanmıştır.

Ebu'l-Hüda'nın II. Abdülhamid'e bağlılığını dile getiriş biçimi de dikkat çekicidir. Sultan'ı "aile bireylerinden daha şefkatli" bulduğunu ifade etmesi (BOA, Y.EE 14/157/8; BOA, Y.EE 14/157/1-4), onun danışmanlık konumunu yalnızca siyasal değil, aynı zamanda duygusal bir sadakat çerçevesine yerleştirmiştir. Bununla birlikte, Suriye'de Abbasi hilafetini canlandırmaya yönelik girişimlere karşı çıkması ve el-Müeyyed matbaasında basılan Mısır merkezli yayınların "Arap hilafeti" fikrini yaydığına dair uyarıları (BOA, Y.EE 14-157-18), Ebu'l-Hüda'nın Osmanlı hilafetini koruma yönündeki faaliyetlerinin geniş bir bölgesel bağlama sahip olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, çağdaş yorumlarda onun rolüne dair farklı tasvirler yapılmıştır. Mahmud Nedim Bey, Ebu'l-Hüda'nın Osmanlı'yı değil Arapların bağımsızlığını öncelediğini ileri sürerken (Mahmud Nedim Bey, 2001, s.40); bazı gözlemciler ise onu Osmanlı yönetimini bütünüyle ideal görmeyen, ancak Avrupalı güçlerin etkisini sınırlamak adına II. Abdülhamid'in yanında yer alan (Biren, 2006, s.496) bir "pragmatik Arap aktör" olarak nitelemişlerdir (Karpas, 2001, s.194). Bu farklı değerlendirmeler, Ebu'l-Hüda'nın konumunun tek boyutlu bir sadakat ilişkisiyle değil, dönemin güç dengeleri ve bölgesel rekabetleriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç itibarıyla, Ebu'l-Hüda es-Sayyadi, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı'nın Ortadoğu siyasetinde hem hilafeti meşrulaştıran bir söylem üretmiş hem de sahadaki krizlerde etkin bir danışmanlık rolü üstlenmiştir. Dolayısıyla Ebu'l-Hüda, II. Abdülhamid döneminde yalnızca dini bir danışman değil, Osmanlı'nın Ortadoğu siyasetinde otoriteyi pekiştiren, fakat aynı zamanda tartışmalı sonuçlar doğuran çok boyutlu bir aktör olarak konumlanmıştır.

Panislamizm ve Ebu'l-Hüda es-Sayyadi'nin Stratejik Rolü

İslamcılık, 19. ve 20. yüzyıllarda inanç, ibadet, ahlak, siyaset, hukuk ve eğitim alanlarını yeniden İslam ilkeleriyle uyumlu hale getirmeyi amaçlayan kapsamlı bir hareket olarak ortaya çıktı. Bu hareket, Müslüman toplumları Batı sömürsünden, keyfi yönetimlerden ve toplumsal çözülmeden kurtarmayı, birlik ve kalkınmayı sağlamayı hedefledi. İslam dünyasında "ıslah", "tecdid" ve "ittihad-ı İslam" gibi kavramlarla ifade edilen bu çaba, Batı literatüründe "Panislamizm", "modern İslam," "çağdaş İslam düşüncesi" ve "İslam'da reformist düşünce" olarak adlandırıldı (Kara, 2020, s.17). Avrupa karşıtı bir İslam birliği doktrini olarak tanımlanan (Karpas, 2001, s.16) ve Panslavizm'den ilham aldığı belirtilen (Lee, 1942, s.280) bu politika, II. Abdülhamid döneminde hilafet kurumunu merkeze alarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruma ve Avrupalı

güçlerin etkisini sınırlama amacını taşıyan stratejik bir araç haline geldi.

Bu stratejinin uygulanmasında II. Abdülhamid, özellikle Arap dünyasında nüfuz sahibi ve esas olarak Panislamcı olarak kabul edilen danışmanlardan faydalandı (Karpas, 2001, s.186). Bu danışmanlar, dini tarikatlar ve yerel topluluklar üzerinden meşruiyet üretme ve siyasal otoriteyi pekiştirme işlevi gördüler. Suriye’de etkin olan Rifâi tarikatının şeyhi Ebu’l-Hüda es-Sayyadî, bu sürecin en önemli figürlerinden biri olarak öne çıktı (Trimingham, 1971, s.126–127). II. Abdülhamid’in yakın danışmanı olan Ebu’l-Hüda, hem hatiplik yeteneği hem de kaleme aldığı eserlerle padişahın Panislamcı politikalarını destekledi (es-Sayyadî, 1909, s.161–201). Yaklaşık 212 eseri arasında *Da’ir-Reşad Li-Sebil’l-İttihad Ve’l-İnkıyad ve En-Nefhatü’n-Nebeviyye fi Hıdmeti’l-Hilâfeti’l-Hamidiyyeti’l-Osmâniyye*, halifeye bağlılığın dini ve toplumsal bir zorunluluk olduğunu savunarak (Landau, 1990, s.31) Panislamcı söylemin teorik temelini oluşturdu. Bu metinlerde II. Abdülhamid’in otoritesi, ayetler ve hadislerle desteklenerek Müslüman kitlelerin hilafete itaat etmesi gerektiği vurgulandı.

Ebu’l-Hüda’nın rolü yalnızca eser üretmekle sınırlı değildi. II. Abdülhamid ona iki önemli görev vermişti: (1) Hilafet makamı aleyhinde yayımlanan eser ve yazılara reddiye hazırlamak, (2) Hindistan ve diğer İslam coğrafyalarında halifenin otoritesini tanıtan faaliyetler yürütmek (Ziya Şakir, 1943, s. 267). Böylece Ebu’l-Hüda, Osmanlı hilafetini meşrulaştıran metinleri sistematik bir şekilde üretmenin yanı sıra, bu meşruiyeti uluslararası bir alana taşımaya çalıştı. Bu süreçte Rifai tarikatı, yalnızca dini bir yapı değil, Panislamcı stratejinin yayılmasında işlevsel bir kanal haline geldi.

Ebu’l-Hüda’nın faaliyetleri, dönemin önemli tartışmalarına da doğrudan müdahil oldu. Cemaleddin Afgani ile arasında geçtiği rivayet edilen münazara, Panislamcı yaklaşım içindeki farklı eğilimleri ortaya koyar. Afgani’nin İslam birliği çağrısı daha reformist ve entelektüel bir çizgiye yaslanırken, Ebu’l-Hüda Osmanlı hilafetini merkeze alarak II. Abdülhamid’in otoritesini savundu (Aydın, 2019, s.107). Ebu’l-Hüda’nın muhaliflerinden Süleyman Tefik Özzorluoğlu’nun eleştirileri, Ebu’l-Hüda’nın bu tavrının yoğun biçimde tartışıldığını göstermektedir (Özzorluoğlu, 2011, s.49–51). Bu çerçevede Ebu’l-Hüda, II. Abdülhamid’in politikalarını dini metinler, şiirler ve hitabet (Hourani, 1983, s.107) yoluyla savunan güçlü bir figür olarak konumlandı.

Onun kaleme aldığı arizalardan biri, Panislamcı stratejinin pratik boyutunu da yansıtır. Mısır’daki kadı tayinleri tartışmalarında, halifeye bağlılığın şer’i zorunluluk olduğunu, gayrimüslimlerin yetki kullanamayacağını ve Lord Cromer’in desteklediği Müftü atamasının geçersiz olduğunu savunmuştur (BOA, Y.EE.123-21). Bu örnek, Panislamcı yaklaşımın yalnızca

teorik değil, somut hukuki tartışmalarda da Osmanlı hilafetini öne çıkardığını göstermektedir.

Ebu’l-Hüda’nın çağrıları, özellikle Osmanlı Arap eyaletlerinde yankı buldu (Landau, 1990, s.31). Arapça eserler ve lideri olduğu Rifai Tarikatı ağları üzerinden yürüttüğü faaliyetler (Landau, 1990, s.365), II. Abdülhamid’in Panislamizm stratejisinin sahada görünür hale gelmesine katkı sağladı. Ebu’l-Hüda, II. Abdülhamid’in politikasını güçlendirip yaymak için özel bir çaba göstermekteydi. Amacı, bu politikayı halka benimseterek hilafetin güçlenmesini sağlamaktı. Arapça konuşan Müslümanları bu hedefe yönlendirmek de Ebu’l-Hüda’nın başlıca görevlerindendi (Manneh, 1992, s.392). Bununla birlikte, etnik ve mezhepsel farklılıklar, yerel çıkar çatışmaları ve Avrupalı güçlerin müdahaleleri, Panislamcı birliğin kalıcı bir başarıya ulaşmasını engelledi. Dolayısıyla Ebu’l-Hüda’nın çalışmaları, Panislamizm’in potansiyelini açığa çıkarsa da, sınırlarını da gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, Ebu’l-Hüda es-Sayyadî, II. Abdülhamid’in Panislamizm stratejisinde hem meşruiyet üretici metinleriyle hem de saha faaliyetleriyle merkezi bir rol oynamıştır. Onun danışmanlık faaliyetleri, Osmanlı’nın hilafet merkezli birlik siyasetini Arap coğrafyasında destekleyen bir güç olarak işlev görmüş, ancak aynı zamanda farklı dini ve toplumsal dinamikler karşısında sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Ebu’l-Hüda es-Sayyadî, yalnızca II. Abdülhamid dönemi Osmanlı siyasetinde değil, modern İslamcılık ve hilafet tartışmalarının tarihsel gelişiminde de dikkate değer bir figür olarak değerlendirilebilir.

Ebu’l-Hüda’nın Ortadoğu’daki Bölgesel Güçlerle İlişkisi ve Stratejik Yaklaşımları

Osmanlı yönetiminin Arap Yarımadası’na yönelik politikalarında etkin bir danışman olarak öne çıkan Ebu’l-Hüda (*Hilafet Gazetesi*, 1902), bölgesel güçlerle kurduğu ilişkiler ve geliştirdiği stratejilerle dönemin siyasal dengelerinde kritik bir rol oynamıştır. Yalnızca saray çevresinde değil, bölgesel düzeyde de nüfuz tesis ettiği, tayin ve atamalar aracılığıyla kendi destekçilerini Osmanlı bürokrasisine yerleştirdiği ve böylece geniş bir güç ağı oluşturduğu belirtilmektedir (Çetinsaya, 2020, s.60–63, 159; Eich, 2003, s.143). Mahmud Nedim Bey, bu durumu Ebu’l-Hüda’nın bölgede bir veya birkaç aşireti ayaklandırabilecek nüfuz ve güce eriştiği üzerinden tasvir etmekteydi (Mahmud Nedim Bey, *Arabistan’da Bir Ömür*, s.37, 47–58). Ancak Mahmud Nedim Bey Ebu’l-Hüda hakkında aktardığı bilgiler dönemin siyasal çekişmelerinden bağımsız ve tarafsız değildir. Bununla birlikte bu anlatılar, Ebu’l-Hüda’nın nüfuzunun Osmanlı bürokrasisi ve yerel güç ilişkileri üzerindeki etkisini değerlendirmek açısından dikkate değerdir.

Atamalar aracılığıyla sağladığı etkinin yanı sıra, Ebu’l-Hüda’nın kabile reisleriyle kurduğu ilişkiler, Osmanlı’nın Arap vilayetlerindeki otoritesini doğrudan

etkilemiştir. Bazı kaynaklarda, özellikle Hicaz yollarındaki bedevi unsurları "isyan etmeye teşvik ettiği" ileri sürülmüşse de (Mahmud Nedim Bey, *Arabistan'da Bir Ömür*, s.37, 47-58), bu daha çok muhaliflerin suçlamasıdır. Akademik açıdan daha temkinli bir yaklaşımla, Ebü'l-Hüda'nın yerel unsurları merkezin beklentilerinden bağımsız hareket etmeye yönlendirdiği iddia edilmiştir. Bu tür rivayetler, onun faaliyetlerinin yalnızca dini danışmanlıkla sınırlı kalmadığını, kimi zaman Osmanlı otoritesini zorlayan bir figür olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

Ebü'l-Hüda'nın oluşturduğu nüfuz ağı aynı zamanda bilgi akışını da içeriyordu. Vilayetlerde kendisine bağlı taraftarların hafiyelik yaptıkları (BOA, DH.MKT 2685.10), ayrıca kardeşi Hamalı Muhammed'i Halep müftülüğüne tayin ettirerek hem dini otoriteyi hem de bilgi toplama faaliyetlerini kurumsallaştırdığı bilinmektedir (BOA, DH.MKT 2685.10). El-Hassa ve daha sonra Necid mutasarrıfı Talip Paşa'nın Şura-ı Devlet üyeliğine getirilmesinde oynadığı rol (Çetinsaya, 2006, s. 60-63; Mahmud Nedim Bey, 2001, s.95), onun yalnızca dini çevrelerle değil, idari elitlerle de ittifak kurduğunu göstermektedir.

Benzer biçimde Mekke Emiri Şerif Avnürrefik Paşa üzerinde etkili olduğu iddiası (Mahmud Nedim Bey, *Arabistan'da Bir Ömür*, s.47-58), hilafetin en stratejik merkezlerinde tarikat ilişkilerini bir meşruiyet aracı olarak kullandığını düşündürmektedir. Bu noktada Ebü'l-Hüda'nın faaliyetleri, II. Abdülhamid yönetiminin dini otoriteyi siyasal meşruiyetin bir aracı haline getirme stratejisiyle uyumludur.

Onun diplomatik aracılığı, Muntefikli Sadun Paşa ile Şemmer kabilesi lideri İbn Reşid arasındaki gerilimde belirginleşmiştir. Ebü'l-Hüda Necid mutasarrıfı olan amcasının oğlu Talip Paşa aracılığıyla devreye girerek padişahın rızası doğrultusunda Sadun Paşa'nın fikirlerinin neden ibaret olduğu anlaşıldıktan sonra etrafına topladığı aşiretlerin dağıtılması ve gerekli tedbirler alınması için Basra valisine ve Altıncı Ordu Müşiriyetine bildirimde bulunmuştur (BOA, Y. PRK. AZJ. 48.87). Bu örnek, onun kişisel nüfuzunu Osmanlı çıkarlarını korumak için diplomatik manevralara dönüştürdüğünü, aşiret rekabetlerini kontrol altına alma çabasına katkı sağladığını göstermektedir.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte hürriyet, müsavat ve uhuvvet ilkelerinin yaygınlaşması, Ebü'l-Hüda'nın otoritesini doğrudan zayıflatmıştır. Yeni siyasal atmosferde birçok taraftar ve akrabası onunla olan bağlarını inkâr etmiş ya da gizlemiştir (BOA, DH.MKT 2685.10). Bu durum, Ebü'l-Hüda'nın gücünün kurumsal

bir yapıya değil, kişisel bağlılıklara ve dini otoriteye dayalı olduğunu, dolayısıyla yeni anayasal düzenin değerleri karşısında kırılanlaştığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Ebu'l-Hüda es-Sayyadi, Osmanlı Ortadoğu siyasetinde yerel liderlerle kurduğu stratejik ilişkiler, tayin mekanizmaları üzerindeki etkisi ve diplomatik girişimleriyle dönemin en etkin danışmanlarından biri olarak konumlanmıştır. Faaliyetleri, Osmanlı yönetiminin dini otoriteyi bölgesel politikaları yönlendirmek için nasıl kullandığını göstermesi bakımından önem taşır. Ayrıca, Ebu'l-Hüda, yalnızca saray çevresinde nüfuz sahibi bir şeyh değil, Osmanlı'nın Ortadoğu'daki bölgesel siyasetini şekillendiren, fakat aynı zamanda bu siyasetin kırılanlıklarını açığa çıkaran bir figür olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı Ortadoğu'sunda Etnik ve Dini Gerilimlerde Ebu'l-Hüda'nın Stratejileri

Sultan II. Abdülhamid'in iktidarı döneminde Osmanlı'nın meşruiyetini pekiştirme amacıyla uygulanan İslamcılık politikaları, özellikle Sünniliğin öne çıkarılması üzerinden şekillenmiştir. Ancak bu politikalar, Irak'taki Şii nüfusun artışıyla birlikte bölgenin siyasal dengeleri açısından yeni gerilim alanları yaratmıştır. Bu bağlamda II. Abdülhamid, Ebu'l-Hüda es-Sayyadi'yi yalnızca dini bir danışman olarak değil, aynı zamanda Irak ve çevresinde merkeziyetçi kontrolü pekiştirmek için stratejik bir aktör olarak konumlandırmıştır. Rifâiyye tarikatı bu süreçte kritik bir rol oynamış, bölgeye yapılan atamalar çoğunlukla Ebu'l-Hüda'nın takipçileri arasından seçilmiştir. Nitekim halifelerinden Hamdi en-Nâşir er-Rifâi (Tikrit), Cemil et-Tubkaçlı (Hilla) ve Ahmed Haşim er-Rifâi el-Kuveyti (Ammara) (Işık, 2021, s.279-285), 1880'lerde İstanbul'da Rifâiyye'ye dâhil edilmiş ve Ebu'l-Hüda'nın yönlendirmesiyle görevlerine atanmıştır (Eich, 2003, s.143).

Ebu'l-Hüda, Osmanlı merkezine sunduğu arizalarda Irak'ın toplumsal ve mezhepsel yapısına ilişkin kapsamlı değerlendirmeler yapmıştır (Landau, 1990, s.71). Necef, Muntefik ve Kərbela bölgelerini konu alan bir raporunda, Şiileşmenin hızla yayıldığını ve kısa sürede Sünni nüfusun azalabileceği uyarısını dile getirmiştir. Bu dönüşümün nedenleri arasında eğitim kurumlarının yokluğu, yerel memurların adaletsiz uygulamaları ve "Ahund" ¹ olarak anılan yabancı ulemanın geniş mali kaynaklarla yürüttüğü etkili faaliyetler yer almaktaydı. Ebu'l-Hüda, bu koşullar devam ettiği takdirde Osmanlı otoritesinin zayıflayacağını ve bölgesel karışıklıkların kaçınılmaz olacağını vurgulamıştır (BOA, HR.TO 389.81). Ona göre çözüm, yeni eğitim kurumlarının açılması, ehil

¹ Ahund: Genellikle İslam dünyasında özellikle Şii topluluklarda kullanılan bir unvandır. Farsça kökenli bir kelime olup, "hoca" ya da "din âlimi" anlamına gelir. Bu unvan özellikle İran, Azerbaycan, Afganistan ve Orta Asya'nın bazı bölgelerinde yaygındır. Ahund kelimesi, Osmanlı ve İslam tarihi bağlamında incelendiğinde, medrese eğitimi almış, dini

ilimlerde yetkin olan kişiler için kullanılan bir tabir olarak da karşımıza çıkar. Ancak, tarih boyunca farklı coğrafyalarda bu unvanın anlamı ve önemi değişiklik gösterebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Algar, 1991, s. 217-218).

olmayan memurların görevden alınması ve idari düzenlemelerle Basra merkezli daha etkin bir vilayet yapılanmasının hayata geçirilmesi idi.

Bu raporlarda Ebu'l-Hüda, Osmanlı memurlarını sert biçimde eleştirmiştir. Liyakatten ziyade himaye ilişkileriyle görevlendirildiklerini, yolsuzluklara karıştıklarını ve bölge halkını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiklerini belirtmiştir. Hille Mutasarrıflığının Hıdiv destekli Kürt Muhammed Paşa'ya verilmesi ve Amare Mutasarrıfı'nın suiistimalleri(BOA, HR.TO 389.81), Ebu'l-Hüda'nın üzerinde durduğu örnekler arasındadır. Ayrıca, bu mutasarrıfa yönelik soruşturma göreviyle gönderilen bir memurun görevini yerine getiremeyecek kadar etkisiz kalması, Osmanlı idaresinin bölgedeki otorite kaybını gözler önüne sermekteydi. Ebu'l-Hüda, bu koşullardan yalnızca bölge halkının değil, İngiltere ve diğer yabancı güçlerin de memnuniyet duyduğunu ifade ederek, reform çağrılarının uygulamada tahribata dönüştüğünü kaydetmiştir.

Ebu'l-Hüda'nın değerlendirmeleri yalnızca Irak'la sınırlı kalmamıştır. Osmanlı iç meseleleri ve dış kaynaklı propagandalar hakkında da padişaha uyarılarda bulunmuştur(BOA, HR.TO 389.81). Avrupa'da Ermenilere dair yayılan söylentilerin dikkatle araştırılması gerektiğini, bu tür iddiaların siyasi maksatlarla dolaşıma sokulduğunu belirtmiştir. Musul Vilayeti'nde Berzenci (Çetinsaya, 2020, s.81, 166-183) ve Talabani Kürtleri arasında çıkan çatışmaların padişah için küçük ölçekli görünebileceğini, ancak bölgenin stratejik konumu itibarıyla göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır(BOA, Y.EE 14-15). Ona göre, Berzenci Cevat Efendi gibi muteber yerel şahsiyetler ile askeri komutanların iş birliği içinde taraflara nasihat ederek meseleleri yatıştırması daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktı. Bu öneri, dini otorite ile yerel toplumsal aktörleri bir arada kullanma stratejisinin tipik bir örneği idi.

Öte yandan, Ebu'l-Hüda'nın faaliyetleri hakkında aktarılan bilgiler her zaman tarafsız değildir. Özellikle Son Osmanlı Yemen Valisi Mahmud Nedim Bey'in hatıratındaki anlatılar, Ebu'l-Hüda'ya yönelik şiddetli muhalefetle şekillenmiştir. Bu nedenle, onun Hicaz'daki bedevileri "isyan etmeye teşvik ettiği" iddiası, dönemin siyasal rekabetleri içinde değerlendirilmelidir. Akademik literatürde daha temkinli bir yaklaşım benimsenmekte, Ebu'l-Hüda'nın yerel unsurları zaman zaman merkezin beklentilerinden bağımsız hareket etmeye yönlendirdiği iddia edilmiştir ifadesi tercih edilmektedir. Bu vurgu, dönemin polemiklerini tekrar etmeden, olguların ihtiyatla değerlendirilmesini mümkün kılar.

Sonuç olarak, Ebu'l-Hüda es-Sayyadi, Osmanlı Ortadoğu'sundaki etnik ve dini gerilimlerde yalnızca bir tarikat şeyhi değil, aynı zamanda stratejik raporlar hazırlayan, atamalar ve tayinler üzerinde nüfuz kuran ve yerel sorunlarda çözüm önerileri geliştiren bir danışman

olarak öne çıkmıştır. Onun faaliyetleri, II. Abdülhamid yönetiminin dini otoriteyi bölgesel politikaların meşruiyetini sağlamak ve toplumsal gerilimleri denetim altına almak için nasıl işlevselleştirdiğini gösterir. Bununla birlikte, çağdaş ve sonraki kaynaklarda yer alan anlatıların çoğu, dönemin siyasal mücadelelerinin gölgesinde şekillendiğinden, faaliyetlerine ilişkin değerlendirmeler, dönemin siyasal rekabetleri dikkate alınarak ihtiyatla ele alınmalıdır.

Sonuç

II. Abdülhamid döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu siyasetinde Ebü'l-Hüda es-Sayyadi'nin rolü çok boyutlu bir nitelik taşımaktadır. Hilafet otoritesine itaati dini ve toplumsal bir zorunluluk olarak sunan eserleri, II. Abdülhamid'in Panislamcı stratejisinin meşruiyet zeminini güçlendirmiş ve bu siyasetin düşünsel çerçevesinin oluşumunda etkili olmuştur.

Tayin ve atamalar üzerindeki nüfuzu sayesinde geniş bir destek ağı kuran Ebü'l-Hüda, Osmanlı bürokrasisi ile yerel güçler arasında aracılık yapan bir aktör olarak öne çıkmıştır. Bu durum, dini otoritenin siyasal kontrol ve yönlendirme aracı olarak nasıl işlevselleştirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, çağdaş muhalif kaynaklarda yer alan eleştiriler, onun faaliyetlerinin merkezî otoriteyle uyumlu olduğu kadar gerilimli yönler de barındırdığını ortaya koymaktadır.

Yemen, Hicaz, Irak ve Suriye gibi bölgelerde üstlendiği roller, yalnızca dini danışmanlık değil, aynı zamanda diplomatik arabuluculuk boyutunu da ortaya koymuştur. Eğitim eksikliklerini, adaletsiz idari uygulamaları ve yabancı nüfuzunu vurgulayan raporları, merkeze yöneltilmiş kapsamlı çözüm önerileri niteliği taşımaktadır. Böylece hem yerel toplumsal dinamikleri merkeze aktaran hem de merkezden gelen politikaları sahaya taşıyan bir aracı işlevi görmüştür.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte hürriyet, müsavat ve uhuvvet ilkelerinin yaygınlaşması, kişisel bağılıklara dayalı otoritesinin kırılmasını açığa çıkarmış ve nüfuzunun hızla zayıflamasına yol açmıştır. Bu gelişme, dini meşruiyet temelli nüfuz ağlarının yeni anayasal düzen karşısında ne ölçüde sınırlı kalabildiğini göstermektedir.

Ebu'l-Hüda es-Sayyadi, Osmanlı Ortadoğu'sunda yalnızca bir tarikat şeyhi değil, aynı zamanda stratejik raporlar hazırlayan, tayin mekanizmaları üzerinde etkili olan ve yerel sorunlara yönelik çözümler geliştiren bir danışman olarak öne çıkmıştır. Onun faaliyetleri, II. Abdülhamid yönetiminin dini otoriteyi hem bölgesel meşruiyet kaynağı hem de toplumsal gerilimleri denetim aracı olarak nasıl işlevselleştirdiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu yönüyle Ebu'l-Hüda, dönemin siyasal ve toplumsal dengelerini anlamak açısından kritik bir figürdür;

çalışmaları Panislamcı stratejilerin imkânlarını ve sınırlarını gözler önüne sermektedir.

Bu çalışma, II. Abdülhamid dönemi Ortadoğu siyasetini yalnızca merkezî irade ve resmî kurumlar üzerinden değil, bu iradenin sahadaki uygulayıcıları ve aracı aktörleri üzerinden okumayı önermektedir. Ebû'l-Hüda es-Sayyadî örneği, Panislamcı stratejilerin soyut bir ideolojik çerçeveden ibaret olmadığını; dini otorite, kişisel nüfuz ağları ve yerel toplumsal ilişkiler aracılığıyla somut siyasal pratiklere dönüştüğünü göstermektedir. Bu yönüyle makale, Osmanlı Ortadoğu'sunda devlet-toplum ilişkilerinin, resmî hiyerarşiler kadar bireysel aktörlerin kurduğu esnek ve yerelci mekanizmalar üzerinden de işlediğine dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

CUMHURBAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ (COA)

a) Yıldız Sarayı Arşivi Belgeleri

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı Yıldız Esas Evrakına Ek (Y.EE.KP)

Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS)

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV)

Yıldız Perakende Evrakı- Arzuhâl ve Journaller (Y.PRK.AZJ)

Yıldız Perakende Evrakı-Umum Vilayetler Tahrirâtı (Y.PRK.UM)

Yıldız Perakende Evrakı-Zaptiye Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.ZB)

Yıldız Perakende Evrakı-Posta ve Telgraf Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.PT)

b) Dâhiliye Nezâreti Belgeleri

Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemî (DH.MKT)

c) Hariciye Nezâreti Belgeleri

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası (HR.TO)

d) Maarif Nezâreti Belgeleri

Mektubi Kalemî (MF.MKT)

Kitaplar

Çetinsaya, G. (2020). II. Abdülhamid Döneminde Irak'ta Osmanlı İdaresi. İstanbul: Küre Yayınları.

Demiroğlu, F. (1955). Abdülhamid'e Verilen Journaller. İstanbul: Tarih Kütüphanesi Yayınları.

Deringil, S. (2002). İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ebu'l-Hüda es-Sayyadî. (1909). Da'ir-Reşad Li Sebili'l-İttihad ve'l-İnkıyad (K. Abdülkadir, Çev.). İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Ebu'l-Hüda es-Sayyadî. (2002). En-Nefhatü'n-Nebeviyye Fî Hîdmeti'l-Hilâfeti'l-Hamidiyyeti'l-'Osmâniyye (İ. Kara & Z. Süslü, Haz.). İstanbul: Klasik Yayınları.

Eich, T. (2003). Abu'l-Huda, The Rifa'iyya and Shiism in Hamidian Iraq. Der Islam, 80, 142-152.

Farah, C. E. (2002). The Sultan's Yemen: Nineteenth-Century Challenges to Ottoman Rule. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.

Hourani, A. (1983). Arabic Thought in the Liberal Age: 1798-1939. Cambridge: Cambridge University Press.

Imbert, P. (1909). La Rénovation de l'Empire Ottoman. Affaires de Turquie. Paris: Librairie Académique Perrin et Cie.

Imbert, P. (2007). Osmanlı'da Yenilenme ve Türkiye'nin Sorunları (M. Sarıkaya, Çev.). İstanbul: Profil Yayınları.

Kara, İ. (2020). Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi (4. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karpat, K. H. (2001). The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State. Oxford: Oxford University Press.

Kuehn, T. (2011). Empire, Islam and Politics of Difference: Ottoman Rule in Yemen, 1849-1919. Boston: Brill.

Landau, J. M. (1990). The Politics of Pan-Islam: Ideology and Organization. New York: Oxford University Press.

Lee, D. E. (1942). The Origins of Pan-Islamism. The American Historical Review, 47(2), 280-297.

Mizancı Mehmed Murad. (1997). Hürriyet Vadisinde Bir Pençe-i İstibdad (A. N. Galitekin, Haz.). İstanbul: Nehir Yayınları.

Osmanoğlu, A. (1984). Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım). Ankara: Selçuk Yayınları.

Özzorluoğlu, S. T. (2011). Abdülhamid'in Cinci Hocası: Ebu'l Hüda (H. Sarı, Haz.). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Pears, E. (1916). Forty Years in Constantinople. London: Herbert Jenkins Limited.

Trimingham, J. S. (1971). The Sufi Orders in Islam. Oxford: Clarendon Press.

Makaleler

- Algar, H. (1991). Ahund. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Cilt 4, s. 217–218). İstanbul: TDV Yayınları.
- Buzpınar, Ş. T. (2007). Sayyâdî. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Cilt 36, s. 217–218). İstanbul: TDV Yayınları.
- Ebu Manneh, B. (1995). Sultan II. Abdülhamid ve Şeyh Ebu'l-Hudâ es-Sayyâdî (İ. Gündüz, Çev.). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7–10, 375–405.
- Gürrıfat, B. (1987). Ebu'l-Hudâ'nın II. Abdülhamid'e sunduğu arızalar (Yıldız Arşivi)-II. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 18, 27–28.

Hatıratlar

- Ahmed Muhtar Paşa. (1996). Sergüzeşt-i Hayatımın Cild-i Evveli (N. Akbayar, Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ali Said. (1994). Saray Hatıraları: Sultan Abdülhamid'in Hayatı (A. N. Galitekin, Haz.). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Biren, M. T. (2006). Bürokrat Tevfik Biren'in II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları (Cilt 1, F. R. Hürmen, Haz.). İstanbul: Arma Yayınları.
- Mahmud Nedim Bey. (2001). Arabistan'da Bir Ömür: Son Yemen Valisinin Hatıraları veya Osmanlı İmparatorluğu Arabistan'da Nasıl Yıkıldı? (A. Birinci, Der.). İstanbul: İsis Yayınları.
- Tahsin Paşa. (2021). II. Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları (Y. Kanar, Haz.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şakir, Z. (1943). Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler. İstanbul: Muallim Fuad Gücüyener Anadolu Türk Kitap Deposu.

Tezler

- Aydın, E. (2019). Sultan II. Abdülhamid'in Ulema ve Meşayih ile İlişkileri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Barlak, Y. (2013). Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı İdaresinde Yemen (1872–1909) (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Işık, A. (2021). Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakibü'l-Eşraflık Müessesesi (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kılıç, R. (2025). Yemen'e Yönelik Osmanlı Reform Politikaları (1856–1911) (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Küçükçelebi, M. B. (2015). İttihad-ı İslam Düşüncesinin, Ebu'l Huda'nın "Da'i'r-Reşad Li Sebili'l-İttihad Ve'l-İnkıyad" Risalesinde Analizi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Varol, M. (2004). II. Abdülhamid'in Danışmanı Ebül-Huda Sayyadî'nin Hayatı, Eserleri ve Tesirleri (1850–1909) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Gazeteler

- Balkan (Filibe) Gazetesi. (1906, 3 Ekim). Sayı 54, s. 3.
- Hilafet Gazetesi. (1902, 4 Teşrin-i Evvel). Sultan Hamid'in Müşavirleri. London.
- Mizân Gazetesi. (1897, 11 Ocak). Sayı 4, s. 4.

Extended Abstract

The article examines the Ottoman Empire's policy toward the Middle East/Arabian Peninsula during the reign of Sultan Abdülhamid II (1876–1909) through the decisive role played by individual actors in the imperial court, especially the Aleppo-born Rifā'î shaykh and court advisor Abu'l-Hudâ al-Sayyâdî. It aims to position Abu'l-Hudâ not merely as an "influential shaykh" or "the sultan's favorite," but as a functional intermediary in Abdülhamid's Panislamist domestic and foreign policy, a producer of legitimacy, and a strategic actor linking local settings to the palace. In doing so, it proposes to reread a figure that has mostly been treated in biographical or polemical terms as a "political actor" embedded in the Empire's concrete policies toward the Arab provinces. The central question is how Abdülhamid II's policies of cooperating with local leaders, mobilizing Sufi networks, turning the caliphate into a source of legitimacy, and balancing British influence could be implemented through the channels of an Arab advisor such as Abu'l-Hudâ. The author notes that earlier studies have dealt with Abu'l-Hudâ's influence at court and his writings, but have not sufficiently explained his mediating role in effectively shaping the state's regional policy; therefore, the article traces both his impact on the palace-bureaucracy axis and his interventions in fields such as Yemen, the Hijaz, Iraq, and Syria.

Rather than offering an archival inventory, the study proceeds from the perspectives of historical agency, discourse analysis, and legitimacy discourse. It shows, through a joint reading of memoirs, official correspondence, regional reports, and oppositional press, how Abu'l-Hudâ's more than 200 works nourished a caliphal/Pan-Islamist framework, how he built a personal network of influence through appointments, decorations, ranks, and robes of honor stretching from the court to the provinces, and why this influence was at times depicted in contemporary sources as exaggerated or controversial.

In this framework, the Abdülhamid era is portrayed as a period in which the Ottoman Empire pursued a threefold policy in the Middle East: strengthening central authority and binding local leaders to the center; producing a caliphate-centered legitimacy through Pan-Islamism; and balancing, by soft means, the influence of Western powers—above all Britain—in the Arabian Peninsula. The guardianship of the holy places in the Hijaz, control of the Hijaz–Yemen route and of the roads connecting Najd to Basra and Baghdad, institutions such as the Mekteb-i Aşiret that generated loyalty, and the honoring of local shaykhs in Istanbul are evaluated as mutually reinforcing instruments of this policy. The article argues that these policies could not have been implemented on the ground without reliable local intermediaries and that Abu'l-Hudā precisely met this need.

Abu'l-Hudā's influence is traced on three levels. First, in the sphere of religious legitimacy, his works grounded Abdülhamid's authority in Qur'anic and prophetic references, refuted the idea of an "Arab caliphate" that occasionally surfaced in the Arab provinces, and presented obedience to the caliphate as a religious and social obligation. Texts such as *Da'ir-Rashād li-Sabil al-Ittiḥād wa'l-Inqiyād* and *al-Nafḥa al-Nabawiyya fi Khidmat al-Khilāfa al-Ḥamīdiyya* functioned as an intellectual/religious shield for the sultan's Pan-Islamist line. Second, on the bureaucratic and institutional level, contemporary testimonies show that certain appointments in the Arab provinces became areas of influence for Abu'l-Hudā or his rival Aḥmad 'Izzat Bey; that figures affiliated with the Rifā'iyya were placed as naqibs in Shi'i regions; that local notables were tied to him through ranks and decorations; and that some controversial figures were submitted to the sultan directly on his recommendation. The author views this, on the one hand, as a practical mediating mechanism that filled the center's gaps in the field, but, on the other hand, records it as a weakness insofar as it made institutional functioning dependent on personal networks; the recommendation in some reports to transfer these officials to Anatolia and Rumelia is presented as proof that this influence was perceived as "extraordinary." Third, at the level of fieldwork, diplomacy, and crisis management, the article shows that in the Yemen rebellions, in the Muntafiq–Shammar tension, and in tribal rivalries in the Hijaz, Abu'l-Hudā was employed as an intermediary figure who advised the dispatch of admonitory missions, had tribal leaders invited to Istanbul, made Arabic speeches that made the sultan's authority visible, and prioritized conciliatory solutions whenever possible. The Yemen case in particular demonstrates that, because of the very same activities, he could be portrayed both as a "constructive advisor who turned religious authority into a diplomatic instrument" and as an "opportunistic broker who expanded his personal network," revealing a dual structure of influence.

The article further argues that Abu'l-Hudā emerged, within Abdülhamid's Pan-Islamist strategy, as the figure who translated theory into text, policy into discourse, and the caliphate into everyday language. Being tasked with drafting refutations against anti-caliphal publications and with promoting the caliph's authority in different parts of the Muslim world, including India, transformed him from an Istanbul-based Sufi shaykh into an international producer of legitimacy. The fact that the Rifā'iyya order was used as a medium of communication and mobilization in this process is noteworthy; however, the study also emphasizes that ethnic and sectarian differences, local interests, and the firmness of British influence limited the practical success of this Pan-Islamist endeavor. At the same time, his petitions to the center—especially in the face of the growing Shi'i population in Iraq—identified such factors as lack of education, unmerited appointments, financially supported foreign 'ulamā', and British influence, and proposed solutions such as opening new educational institutions, making administrative arrangements, and replacing certain officials. This shows that Abu'l-Hudā was not merely a shaykh praising the sultan but a consultant who collected data from the field and offered applicable policy proposals. Thus, the study argues that Abdülhamid used religious authority not only for legitimacy but also for social engineering and social control, and that Abu'l-Hudā acted as the local translator of this policy.

At the same time, the article calls for caution, reminding the reader that many contemporary accounts on Abu'l-Hudā were shaped under the shadow of political rivalries. Complaints from Tripoli and Homs, allegations that his men mistreated the population and non-Muslims, depictions of him as "more powerful than the sultan," conflicts with the Bedirhanzade family, and accusations of favoritism in appointments all show that his influence had a harsher side that could affect social peace; yet the author does not reduce this picture to a purely destructive impact, interpreting it instead as a dual relationship of influence stemming from the structural nature of Abdülhamid's regime. In the end, the article demonstrates that Abu'l-Hudā al-Sayyādī, in the Abdülhamid era, functioned as a producer of legitimacy who grounded the caliphate and the sultan's authority in the Islamic world, as a political intermediary connecting decision-making processes in Istanbul to local balances in the Arab provinces, as a distributor of influence who affected the bureaucracy through appointments and Sufi networks, and as a diplomatic actor who activated peaceful/religious instruments in regional crises. Yet this multi-layered role quickly dissolved with the Second Constitutional Period, because his power did not rest on an institutional basis but on personal loyalties and on his special relationship with Abdülhamid. This dissolution also exposed the fragility of the Abdülhamid regime's model of counseling and legitimacy production. Thus, the

article supports two general theses: Ottoman policy toward the Middle East in the Abdülhamid era was not a single-layered project dictated solely from the center but a negotiated, multi-layered process in which local and religious actors intervened; and individual actors—especially Sufi shaykhs and Arab advisors—partly substituted for institutional capacity in this process, while at the same time making the state more permeable to personal networks.